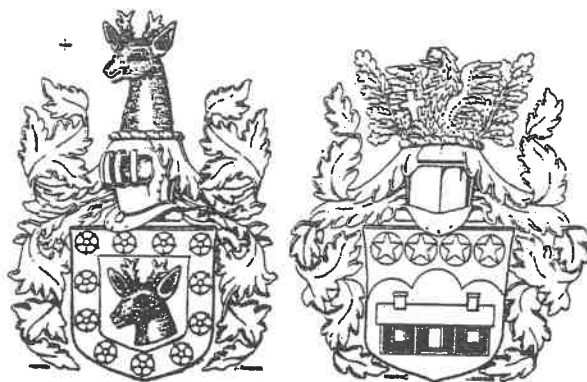

Årgång 10

Maj

Medlems

Nummer 1

2001

blad för

Släktföreningen

von Schéele-Bergenheim

A K T U E L L T F R Å N S T Y R E L S E N

Så har vi kommit in i vårmånaden maj. Temperaturerna har väl i merparten av vårt land ännu inte stigit så högt, men förhoppningsvis kommer denna månad att bjuda på en hel del vackra dagar så att vi alla får tillfälle att vara ute och njuta av grönskan och naturen.

Efter utskicket av föregående dubbelnummer av *Medlemsbladet* har en mängd fränder hört av sig till oss i styrelsen med uppskattande och glada hälsningar, som vi här passar på att tacka för. Det är självfallet vår strävan, att också det föreliggande bladet skall falla medlemmarna i smaken och måhända inspirera till författandet av egna bidrag till kommande nummer.

För närvarande koncentreras naturligtvis styrelsens arbete huvudsakligen på släktnötesförberedelserna, men utöver det, den regelmässiga uppdateringen av släktregistret och viss forskning om våra släkters äldre historia, pågår även ytterligare insatser, såsom ansträngningarna med att förnya föreningens hemsida. Den som leder dessa är vår nye arkivarie och hemsidesansvarige Carl Johan von Schéele. På annan plats i detta nummer berättar han kort om detta arbete.

Vidare har vår vice ordförande Rolf Bergenheim återupptagit de kontakter med den finländska grenen av släkten Bergenheim, enkannerligen dess huvudman Hannes Bergenheim i Grankulla, vilka föreningens dåvarande ordförande Bengt Bergenheim initierade för ett antal år sedan. Förhoppningsvis skall detta leda till ett givande utbyte.

Rolf Bergenheim har också varit i samspråk med svenska fränder, vars förfäder inte bytte ut -hem mot -heim i början av 1800-talet utan bibehöll namnformen Bergenheim. Med anledning härav har så smått en kartläggning av vårt släktskap med nu levande bärare av släktnamnet Bergenheim påbörjats. Vad vi redan nu kan konstatera är att ättlingarna till läns-

mannen Nils Bergenhem¹, verksam vid 1600-talets mitt i den värmländska Fryksdalen och den förste som antog släktnamnet, är mycket stort. Vi lovar att återkomma med ytterligare information i ärendet här i medlemsbladet.²

Med detta *Medlemsblad* följer inbjudan till årets släktnöte. Som tidigare meddelats kommer vi att sammanstråla i Värmland sista helgen i augusti. Det är givetvis vår förhoppning, att så många som möjligt av Er skall ha tillfälle att deltaga i en, som vi hoppas och tror, trevlig, spännande och intressant sammankomst. Värmland är ju urhemmet för Bergenheimssläkten, men också många av Herman von Schéeles anfäder och anmödrar har levt i detta landskap. Dessutom har ju åtskilliga andra fränder under skilda epoker från medeltiden till idag anknytning till denna landsända.

Adam von Schéele

Resan till Amerika – med hjälp av Ernst Mauritz von Schéele

I förra numret av *Medlemsbladet* publicerade jag en översättning av ett avsnitt ur Agnes Sterlings släkthistorik *Our Family – Yours and Mine* (1968), som handlar något om Plönningebarnens farbror Carl von Schéeles liv, men framför allt om deras kusin Augusta Carolina och hennes ättlingar i Sverige och Amerika. Som jag då nämnde kan historiken läsas i sin helhet (på engelska) på Internet <<http://www.curle.com/genealogy/ourfamil.htm>>.

Till detta medlemsblad har jag valt att översätta ett annat avsnitt, som kanske kan vara av intresse för *Medlemsbladets* läsare. Den här gången handlar om det Augusta Carolinas familjs emigration till Amerika och den hjälp de då fick av hennes kusin, Carl Gustafs (och Herman Götrik Knuts) brorson Ernst Mauritz von Schéele, son till Fredrik Mauritz von Schéele. Ernst var huvudman för adliga ätten von Schéele under åren 1850–1913. Liksom förra gången kommer jag att kommentera texten en del eftersom den innehåller relativt många faktafel.

David Curle

¹ Nils Bergenhem var farfars farfars far till Theodor Bergenheim på Fjällaregården.

² I den av kyrkoherde H. Södersten utarbetade *Stamtafla öfver släkten Bergenhem–Bergenheim* (Halmstad 1905) är endast en del av grenarna redovisade. Några exempel kan ges: Sålunda hade Nils Bergenhem fyra söner, men endast efter en av dem, vår anfader Daniel, har Södersten gjort en ordentlig utredning av ättlingar (för brodern Olof anges några få uppgifter). Daniel i sin tur hade fem söner, men utöver vår anfader Jakobs avkomlingar är det blott för brodern Nils som några barn anges. Jakob hade också fem söner. Av deras efterkommande utreds två grenar mera uttömmande: vår anfader Håkans och hans broder Jonas (även om somliga data saknas eller är felaktiga också för dessa), medan vi för de andra bröderna Daniels och Bengts grenar inte alls får lika fullständiga uppgifter. (Den femte brodern, Johan, uppges ha avlidit ung och hade med största sannolikhet inte några barn.) Jonas yngste son Erik Johan adlades f.ö. av den ryske tsaren och blev stamfader för den finländska grenen av släkten.

De fyra äldsta sönerna¹ saknades inom familjen, speciellt av sin mor. Augusta Carolina, som vanligtvis var en glad människa som sjöng medan hon arbetade, tog separationen ganska hårt och hade inte lust att sjunga längre. I tjugosju år hade Stenbrohult varit familjens hem.² Farfar, nu nästan 57 år, började närma sig pensioneringen. Han började tänka på framtiden. Han skulle pensionera sig och bo på ett torp som han skulle få av militären, och leva resten av sitt liv där. Han hade redan tilldelats ett sådant torp inte långt ifrån Stenbrohult.

Medan farfar Gustaf Sterling planerade att flytta till ett nytt hem vid floden för att lämna torpet till en yngre soldat, hade farmor Augusta planerat lite själv. Det visade sig att hon inte hade några tankar på att flytta till torpet vid floden, och när hon berättade om sitt beslut kom det som en bomb i familjen. Eftersom det ändå var dags att flytta, var det lika bra att återförening hela familjen – de skulle flytta till Amerika allihopa! Farfar var chockad och sa att det var omöjligt, ett för stort företag, helt enkelt en förflugen idé! Men farmor hade bestämt sig och började förbereda saker inför den långa resan. Hur resan finansierades vet vi inte. Men en del pengar måste ha kommit från farfars soldatlön, och vi vet att sönerna i USA bidrog med pengar. Det skulle inte vara lätt med fem minderåriga barn, men farmor gav sig inte.

Ett problem var hur hon skulle klä familjen inför resan. Hon löste problemet genom att vända sig till sin kusin, en von Schéele som ägde en stor textilfabrik i Alvesta, inte så långt bort.³ Hon berättade om sina planer och sa att hon hade kommit för att köpa tyger till kläder för familjen. Han uppmuntrade henne och gav henne rikliga mängder med tyger och sjalar i present.

Här kan vi lämna några närmare uppgifter om denne von Schéele genom faster Rikas minnen. Han drev en textilfabrik och ett färgeri. Tyger vävdes i fabriken, och folk från ett stort område skickade sina hemvävda tyger dit för att färgas. Fabriken anställde forare som körde runt i bygden för att hämta och leverera tygerna. Denne kusin gifte sig aldrig, och när han dog som en förmögen man ("för många år sedan", enligt faster Rika år 1945)⁴ blev hans förmögenhet fördelad inom släkten. Farmor och hennes barn räknades som arvingar. Men det var inte någon som tillvaratog hennes intressen, och myndigheterna ville inte gärna se tillgångar lämna landet.⁵

¹ Carl, Alfred, Oscar och Axel, Augusta Carolina von Schéeles fyra äldsta barn, utvandrade mellan 1881 och 1886 till Worthington.

² Agnes Sterling kallar soldattorpet för Stenbrohult. Egentligen hette det soldattorpet nr 82 under Vedåsa Hulugård, Agunnaryds socken, även kallat Borgholm. Stenbrohult är grannsocken till Agunnaryd.

³ Ernst Mauritz von Schéele, Carls brorson. För mer om honom, se skriften *Alvesta Yllefabrik AB*, som gavs ut i samband med att fabriken firade hundraårsjubileum 1948.

⁴ Ernst Mauritz dog 1913.

⁵ Ernst Mauritz testamente är bevarat i Göta hovrätts arkiv. Augusta Carolina nämns inte där, men alla hennes kusiner är uppräknade om än inte nämnda vid namn.

Trots sin skepsis till hela idén fick farfar gå med på farmors planer och börja sy nya kläder.¹ Han sydde givetvis sina egna kläder och pojkarnas, men vem sydde åt farmor och flickorna? Hon måste ha lejt en sömmerska, för jag tror inte att farmor sydde själv. Jag tror inte att jag någonsin såg henne med nål och tråd.

Äntligen hade familjen packat sina saker och var redo att påbörja den långa resan. Det måste ha varit med blandade känslor som de tog avsked av grannar och vänner och tittade tillbaka mot Stenbrohult en sista gång. De var sju stycken: föräldrarna och fem barn – Jennie, 18; Rika, 15; Betty, 13; Ernst, 11; och Sophie, 8. De fick sällskap vid stationen av en granne, Caroline Johnson, som reste med dem till hamnen, men eftersom hon hade bokats plats på en annan båt skildes de där. De skulle vara till sjöss under flera veckor, under delar av januari, februari och mars.²

Vi vet inte vilken typ av båt som de skall ha åkt med, men många om inte alla emigranter på den tiden åkte med båtar som var en kombination av frakt- och passagerarefartyg. När de äntligen gick på det lilla skeppet som skulle ta dem till Amerika³ var alla trötta och hungriga, och en doft av kokande kål och kött kom från köket. Men de hade inte varit till sjöss länge innan alla blev så sjösjuka att de inte kunde tåla ens lukten av mat. Alla var sjuka nästan hela resan, för Atlanten var inte mindre stormig än Nordsjön. Nej, förresten, alla var inte sjuka, för Sophie mindes att hon var den enda duktiga "sjömannen" i familjen. Farfar, som hade tyckt att hela idén var ett misstag, trodde nu att de aldrig skulle överleva till Amerika! Men det gjorde de. Alla hämtade sig och skeppet kom till slut fram till Castle Garden, hamnen i New York där tusentals immigranter först klev på amerikansk jord på den tiden.⁴ Det var skönt att gå på fast mark igen efter den guppiga resan. Det var mars år 1886⁵ när familjen Sterling steg av skeppet och gick i land i Amerika, deras nya hem. Medan de väntade på sina papper o.s.v. fick farmor syn på några vackra röda "äpplen", som hon köpte och delade ut till familjen. Det var en vacker frukt, så de väntade sig en söt och saftig smak, men alla tyckte istället att det inte smakade som någonting de hade smakat förut. Det var äckligt, helt enkelt. Senare fick de veta att den vackra röda "frukten" var en tomat, och de skulle så småningom komma att tycka om den.

¹ Gustaf Carlsson var regementskräddare, och han fortsatte i yrket i Minnesota.

² Båten gick från Malmö den 31 mars 1886. Enligt passagerarelistan var sönerna Axel och Oskar med i sällskapet, vilket inte stämmer med Agnes Sterlings berättelse. Det är möjligt att Axel och Oskar hade varit i Minnesota och återvände till Sverige för att hämta resten av familjen.

³ "Amerikabåtarna" gick egentligen till Hull i England. Utvandrarerna åkte sedan tåg tvärs över England till Liverpool, där de gick ombord på en annan båt till New York.

⁴ Castle Garden var företrädare till Ellis Island, det välkända ställe där senare immigranter först anlände till Amerika. Huvudbyggnaden vid Castle Garden finns kvar ännu idag i New York (vid båtarna som går ut till Frihetsgudinnan) och är väl värd ett besök.

⁵ Sannolikt var det maj eller juni, eftersom de lämnade Sverige den 31 mars.

En liten reseberättelse från en färd till norra Tyskland 1896

Robert von Schéele (1872–1965) skrev på äldre dagar ned sina *Minnen* från ett långt liv. Vi har tidigare här i *Medlemsbladet* publicerat utdrag ur dessa. Här kommer ännu ett sådant.¹ Denna gång rör det sig om en resa till Nordtyskland 1896. Robert hade dagen innan han for iväg fått besked om att han hade godkänts för filosofie kandidatexamen, och resan var nog ett betrakta som ett slags belöning till honom själv för de med framgång genomgångna studierna vid Lunds universitet.

Adam von Schéele

Redan den 1ste juni for jag i väg; steg upp kl. 5 och tog tåget till Malmö, där jag genast gick ombord på "Oskar", som efter jämt 8 timmars färd kom fram till Stralsund. Det blåste halv storm, som man emellertid ej hade så ont av i Öresund, men när vi kommit förbi Falsterborev, gick det ej att vara på däck längre. Sjösjuk, liksom nästan alla de andra passagerarna! Riktigt högtidligt kändes det att se Rügen, mina förfäders ö, och fara tätt utefter dess härligt vackra östkust, bestående av höga, nästan tvärbranta kritklippor, delvis beklädda med lummiga bokar. I Stralsund dröjde jag ett par timmar, åt middag och vandrade omkring på gatorna, som trampats av många av mina förfäder. I tankarna tyckte jag mig se Karl XII, när han i mörka novemberatten stod och bultade på stadsporten. Efter en timmes järnvägsresa kom jag fram till Greifswald, där jag beslutat stanna månaden ut. De allra första dagarna bodde jag på *Hotel zum schwarzen Adler*, men sedan fick jag hel inackordering i en hygglig familj på Knopfstrasse 22, där det också bodde två trevliga tyska studenter. Genom dem fick jag bekantskaper i studentkretsarna, och överallt blev jag mycket vänligt mottagen och var med dem på deras *Bier-Kneipe*. Första gången jag var med på teologernas *Kneipe*, revs det "ein Salamander"² till min ära, och jag måste således svara med ett litet tal. En annan gång fick jag den för en främling sällsynta äran att åse "eine Mensur"³. Den utkämpades på "zum Greif", inne i en mycket stor sal, som var

¹ Texten är en mycket varsamt redigerad återgivning av s. 30–32 i Robert von Schéeles *Minnen* och nedtecknades ursprungligen hösten 1950. Jag har nu i förklarande och upplysande syfte också försett den med några noter.

² Särskilt i Tyskland var det förr vanligt att man "rev en salamander" (*einen Salamander reiben*), vilket innebar att man gned ölglasen mot bordet tre gånger och drack en skål eller skålade i botten för någon. Uttrycket kommer av att man ursprungligen mumlade ordet "salamander" före drickandet, kanske som en parodi på en besvärjelse mot "salamandrar", elementarandar med hemvist i elden och i överförd bemärkelse ett öknamn speciellt på erotiskt kalla kvinnor.

³ En "mensur" är en duell på sabel eller värja mellan studenter, ofta ej försedda med ansiktsskydd. Särskilt vanliga var dylika dueller i just Tyskland.

fylld av åskådare, och den varade 3/4 t. Fönster och dörrar voro tillstängda, och det var obegripligt, hur de båda agerande kunde härda ut så länge i den hiskliga värmen. Till slut var den enes huvud, d.v.s. de delar därav, som ej voro skyddade, alldeles blodigt av alla hugg, som han fått. Blodet riktigt rann ned på hans kläder och på golvet. Men han skulle, kan tänka, ej låta märka, att han kände någon smärta.

Ännu en annan gång var jag inbjuden på sångföreningens ("Lieder-Tafel") *Kneipe* på "Zur Traube". Till min förvåning fick jag se, att där voro 8 andra svenska studenter. Vi hade mycket trevligt där från kl. 10 till över 2 på natten. Tyskarne voro ytterst älskvärda mot oss. Då de fingo höra, att jag var sångare¹, måste jag upp och sjunga solo. Jag sjöng *Per Svinaherde*, *Die beiden Grenadiere* och ett par andra visor, och en svensk student ackompanjerade. De förundrade sig allmänt över min "djupa bas", trots att den ju inte är så värst djup. Deras härliga öl, *Hackerbräu*, njöt jag av i fulla drag.

Nästan dagligen tog jag en promenad på den gamla vällen, som går runt ungefär halva staden. Den är så bred, att det finns plats för tre rader gamla härliga lindar på den. För övrigt verkade staden, som då hade 20–25 tusen inv., gammalmodig och ful. Universitetet, stiftat på 1400-t., hade en ståtlig huvudbyggnad från svensktiden. Åtskilliga av mina förfäder ha studerat där.

Jag hade föresatt mig att göra ett besök på Rügen, och under sista veckan fick jag den unge studenten Carl Collin att göra mig sällskap dit. (Han blev med tiden lektor i Borås och dog för några år sedan.)² Vi foro med båt till Lauterbach, gingo till Putbus och togo där tåget till Sassnitz. Därifrån gingo vi den milslånga härliga strandvägen till Stubbenkammer med på många ställen oförgätligt vackra utsiktspunkter över havet. Ansträngande promenad, backe upp och backe ned! Framkomna till Stubbenkammer, stodo vi som förtrollade av utsikten från "Königsstuhl", benämnd efter Karl XII, som därifrån skall ha åsett en sjöstrid mellan svenskar och danskar. Följande dag vandrade vi inåt landet till Hagen förbi Hertha-See och genom ödsliga, nästan trolska skogar och kärrtrakter, togo sedan vägen åt östkusten norr om Stubbenkammer till Lohme, där vi badade. Vi voro ej så långt från Arconas historiskt bekanta fyr torn. Efter nytt uppehåll i det förtjusande Stubbenkammer gingo vi till Sassnitz men valde en ny väg, också den mycket vacker. I Putbus lågo vi över natten, sedan vi besett det ståtliga furstliga slottet med den undersköna parken. Då vi följande dag kommo försent till färjan, fingo vi tag på en fiskare, som seglade oss över det 1/2 mil breda sundet, och efter en lång promenad kommo vi sedan tillbaka till Greifswald. Den dagen hade vi gått inemot 4 mil.

Som en självklar behållning av min månadslånga vistelse i Greifswald kan ju noteras en betydligt ökad färdighet i tyskt talspråk.

¹ Robert von Schéele tillhörde Lunds studentsångare och deltog i flera färder med dem. I *Medlemsbladet* har vi tidigare publicerat hans skildring av Lundasångarnas Amerikaresa 1904; se årg. 4, nr 1, s. 20–23, årg. 4, nr 2, s. 14–21, och årg. 5, nr 1, s. 13–15.

² Uttrycket "för några år sedan" innebär här någon gång på 1940-talet.

Den 1 juli anträdde hemresan. I Stralsund gick jag ombord på "Sten Sture", och efter 8 timmars färd kom jag på kvällen till Malmö. Vädret var blåsigt men soligt, och under nästan hela överfarten satt jag på däck och njöt utan att ha ont av någon sjösjuka. I Lund övernattade jag i mitt rum, och följande dag for jag till Eldsberga och hälsade på hos Idas¹, där Mor just var, varefter vi båda dagen därpå fortsatte till Plönninge.

Några "släktminnen" att ta del av på resan (4)

Här följer den fjärde delen i vår serie på temat "historiska platser" med anknytning till våra släkter. Principen är densamma som tidigare, d.v.s. att i framställningen upptas minnesmärken i form av gravvårdar, statyer, byggnader m.m. med anknytning till våra gemensamma anor, d.v.s. fanjunkarna på Plönninge [Herman von Schéele (1823–1875)] och Fjällaregården [Theodor Bergenheim (1823–1903)] och bakåt, samt andra företeelser med koppling till några kända medlemmar av Schéele- och Bergenheimssläkterna, och de andra släkter som våra anor tillhört.

Då årets släktmöte är förlagt till Värmland känns det denna gång naturligt att koncentrera sig på detta landskap. Ett halvdussin värmländska platser har f.ö. presenterats i ett tidigare avsnitt i serien: Ekshärad, Filipstad, Karlstad, Kila, Sunne och Sunnemo avhandlades på s. 14–16 i årg. 7, nr 1–2.

Redaktören tar med tacksamhet emot tips om andra släkthistoriskt intressanta kultur- eller naturmiljöer, så att vi även framgent kan publicera sådana här förteckningar i *Medlemsbladet*. Alla bidrag är varmt välkomna.

Värmland

Brattfors

KYRKAN OCH KYRKOGÅRDEN

I Brattfors kyrka någon mil väster om Filipstad står en av tornluckorna alltid öppen. Enligt traditionen är detta ett straff för att församlingen slarvade med klockringningen i samband med kung Oscar I:s bortgång år 1859. Bland kyrkans inventarier bör den vackra predikstolen från år 1687 nämnas.

Brattfors bröts ut från moderförsamlingen Färnebo under 1600-talet. Kyrkobyggnaden, som invigdes år 1669, är uppförd i trä. Här var Theodor Bergenheims farfars morfar, Erik Swartz (c:a 1675–1735), komminister från 1722 till sin död. Samtidigt verkade han som präst vid Närkes och Värmlands regemente, först som bataljonspredikant och från 1728 som regementspastor; under stora nordiska kriget hade han tjänstgjort som krigspräst vid fyra besvärliga fälttåg. Trots att han var en lärd, rättskaffens och flitig man

¹ Systemen Ida med familj var vid denna tid bosatt i Eldsberga i södra Halland eftersom hennes make, Johan Stenhoff, var verksam som kantor där. Stenhoff omkom i en brand 1902 och ligger begravd på Eldsberga kyrkogård.

erhöll han aldrig någon kyrkoherdebefattning. Då han "av mångåriga krigs-
strapatser och fatiguer samt åtföljande fattigdom trött och uppgiven läm-
nade detta jordiska" hamnade hans änka Elisabet (som var dotter till borg-
mästaren i Filipstad, sedermera i Kristinehamn, Olof Wallengren), de fem
döttrarna – däribland vår anmoder Sara Maria – och sonen Olof i en än
mer brydsam situation, framförallt ekonomiskt. I praktiken kom det att bli ett
par av svärsönerna som under stora uppoffringar försörjde familjen.

På kyrkogården i Brattfors vilar också en annan frände. På en gravsten
relativt nära kyrkans kor står nämligen att läsa: "Bergsmannen A. Bergen-
hem". Initialen Askall med största sannolikhet i detta fall utläsas "Alexan-
der". Gravstenen saknar årtal, men då det i registret över Filipstads rådhus-
rätts bouppteckningar framgår att en sådan upprättades år 1901 för Alexan-
der Bergenheim kan vi med stor säkerhet anta att han avlidit detta eller före-
gående år. Han var född 1819, i likhet med sina många syskon på Forshyttan
i Brattfors socken, och son till Theodor Bergenheims farbror Carl Fredrik
Bergenheim – sålunda kusin till Theodor. Fadern Carl Fredrik var f.ö. också
verksam som bergsman.

Ekshärad

GAMLA KYRKPLATSEN

Som nämndes i ingressen har Ekshärad varit föremål för behandling i ett
tidigare avsnitt av denna artikelserie. Då presenterades kyrkan och kyrko-
gården. Det finns dock anledning att nämna åtminstone ännu en plats med
ett bevarat släktminne på denna ort där flera av våra anfäder verkade som
präster, nämligen gamla kyrkplatsen i en björkdunge vid Klarälven 300 me-
ter nordost om nuvarande kyrkan. Denna äldre kyrka var den andra i socke-
nen och uppfördes sannolikt på 1400-talet, men övergavs då älven bröt en ny
fåra på 1600-talet. Den revs först 1745 och det finns bara en sak kvar som
minner om att där någonsin har funnits en kyrka, nämligen en bildgravsten
rest över vår anfader, kyrkoherden Bengt Eriksson [Benedictus Erici] (1559–
1634) och hans hustru Magdalena Svensdotter Brunia († 1634). Bengt var
farmors farmors farfars farfar till Herman von Schéele, och dessutom svär-
far till borgmästaren och bruksägaren Gustaf Börgesson Karlström, vilken i
sin tur var far till Uddeholms grundare Johan Karlström (se nedan under
Uddeholm) och bror till vår anfader Johan Börgesson Carlberg!

Nordmark

GRUVFÄLTEN

Inom en radie av omkring fem km från Nordmarks kyrka finns det ett fem-
tontal gruvfält, var och en bestående av flera gruvor. Det äldsta fältet är
sannolikt närmare tusen år gammalt, kanske ännu äldre, vilket också gör det
till Värmlands äldsta vid sidan av Högbergsfältet i Persberg, och desslikes ett
av Sveriges äldsta. Ända fram till 1980 pågick gruvbrytning i Nordmark. Här
har brutits järnmalm, manganmalm, silver, asbest, granit och kalksten.
Drygt åttio olika mineraler har påträffats i Nordmarksgruvorna.

Vid Nordmarksberg finns bl.a. en bergsmansgård från 1700-talet kallad Nordmarksbergs herrgård, två gruvlavar, ett spelhus för hissmaskineriet, ett vitkalkat livsmedelsmagasin, en liten arrestlokal i timmer, "Finkan", och två gruvstugor bevarade. De sistnämnda är från 1700- och 1800-talen. Under ett par decennier i slutet av 1700-talet var Theodor Bergenheims farfars yngre bror, Carl Bergenhem (1743–1791), gruvfogde i Nordmark och det var också där som Theodors farfars mor Sara Maria, f. Swartz, bodde som änka. Hon avled drygt 70 år gammal 1788 i Nordmark.

Vid Taberg – betoning på första stavelsen – i samma socken finns bl.a. ett stort vattenhjul ("konsthjul") uppfört år 1836 med rester av en konstgång (pendlande trästänger) och vändbrott, den 4,3 km långa Tabergs kanal, som var i bruk för malmtransporter 1850–1876, samt ett gruvkontor, som numera används som vävstuga av socknens Husmodersförening. I närheten, på Tabergs herrgård, föddes 1816 akademiledamoten och författaren till *Värmlänningarne*, F.A. Dahlgren, vilket en minnessten på platsen förkunnar.¹

Uddeholm

BRUKSHERRGÅRDEN

Uddeholms nuvarande herrgårdsbyggnad är den tredje som står på samma plats. Den ursprungliga påbörjades år 1668. Under en tid beboddes den av Uddeholmsverkens grundare, vår frände Johan Karlström (1642–1690), som var kusin till såväl Herman von Schéeles farmors farmors farfars far som Theodor Bergenheims farfars mormors mor.

År 1733 revs herrgården eftersom den ansågs för liten för den dåvarande bruksägaren Bengt Gustaf Geijers och hans maka Lovisa Sofia Traneas – dotterdotter till Johan Karlström – behov. I dess ställe uppfördes en fyrtio meter lång herrgårdsbyggnad i karolinsk barockstil. Den var troligen ritad av vår släkting, den dåvarande stadsarkitekten i Stockholm Johan Eberhard Carlberg (1683–1773)², som vid denna tid ingick sitt tredje äktenskap, med en dotter till brukspatron Geijer. (Carlberg var kusin till Theodor Bergenheims farfars mormor.)

Också denna byggnad blev så småningom för liten och revs år 1814. Den ersattes då av den nuvarande herrgården som stod helt klar år 1825.

Bland inventarierna må nämnas en med särskild koppling till vår släkt: malmklockan som hänger i hallen. Det är den gamla gruvklockan från Nordmark, gjuten 1756, och sålunda använd under Carl Bergenhems tid som gruvfogde där.

Adam von Schéele

¹ Som konstaterats i ett tidigare *Medlemsblad* (årg. 1, nr 2, s. 15 ff.) är även våra anfäder och anmödrar inblandade i den intrikata släktväv, som också inbegriper en lång rad värmländska litterära storheter, bland dem F.A. Dahlgren. Tabergs herrgård finns fortfarande kvar, men numera på en annan plats än den ursprungliga. Den flyttades 1917 till Uddeholms samhälle och används nuförtiden som skogskontor.

² I *Medlemsbladet*, årg. 7, nr 1–2, s. 12 har jag felaktigt uppgivit att han avled 1783, men det korrekta är alltså att han blev 90 år och dog 1773.

*Uddeholms herrgård ligger omgiven av en stor park
ungefär en halv mil väster om Hagfors samhälle*

Hemsidan har bytt adress

Släktföreningens hemsida har sedan någon månad tillbaka ny adress. Den nya adressen är <<http://hem.fyristorg.com/scheelebergenheim>>. En del layoutmässiga förändringar har vidtagits och nu pågår arbetet med att lägga in material på sidan. Nedan berättar vår arkivarie och hemsidesansvarige Carl Johan von Schéele något om detta.

Sedan en tid tillbaka håller jag på med att omstrukturera och uppdatera föreningens hemsida. Jag har bl.a. givit den en ny adress. Det har jag gjort för att vi skall slippa all reklam som finns på Geocities.

Just nu arbetar jag på att göra sidan mera lättläst och konsekvent. Jag passar dessutom på att ge den ett helt nytt utseende, som jag hoppas skall vara till belåtenhet. Om ni har några synpunkter, önskemål eller tips så maila mig gärna (wolverineblues@hotmail.com), så skall jag se vad jag kan göra.

Så här långt finns de tidigare medlemsbladen och lite bilder från släktmötet 1998 inlagda, samt kort information om styrelsens sammansättning. Så småningom siktar vi på att kunna presentera ett ganska fylligt och varierat innehåll. Ett led i detta är att jag håller på att skapa ett arkiv med släktfotografier på hemsidan. Hittills är drygt ett par dussin foton på plats, men arkivet kommer så småningom att bestå av hundratals bilder från vårt gemensamma släktarkiv. Bilderna skall också försees med uppgifter om vilka de föreställer m.m. Det kommer att ta ett tag att färdigställa fotoarkivet, men jag hoppas att Ni har överseende med detta. Förhoppningsvis skall jag kunna återkomma med flera nyheter snart!

Carl Johan von Schéele

Nya böcker om Riddarhuset och stormaktstidens begravningsvapen

I förra numret av *Medlemsbladet* anmälde vi 2001 års utgåva av *Adelskalendern* och nytrycket av Elgenstiernas *Den introducerade svenska adelns ättartavlor*. Den här gången fortsätter vi med ett par andra relativt nyutgivna böcker som kanske också kan ha intresse för läsekretsen.

Vi har äntligen fått en modern efterföljare till det storslagna och mycket omfattande standardverket *Sveriges Riddarhus* från 1926. Detta nyutkomna arbete, *Riddarhuset*, utgivet av Byggförlaget i Stockholm 1999, är visserligen inte alls lika ambitiöst vare sig vad gäller omfång eller vetenskaplig pregnans och vunna resultat som sin föregångare från 1920-talet, men i en mening ändå ett verkligt praktverk i folioformat. Boken består av 208 sidor och är mycket rikt och vackert illustrerad i färg. Inalles räknade jag till 226 bilder, varav flera är helsides- eller t.o.m. heluppslagsbilder. Många av dem är nytagna av den skicklige och välrenommerade fotografen Hans Hammarskjöld. Det är just de fina illustrationerna som förhöjer bokens värde ett extra snäpp. Bildtexterna är dock, som vanligt, får jag väl tillägga, ett mindre högprioriterat kapitel och resultatet har blivit därefter; relativt ofta är det ganska innehållslösa "enradningar" som ackompanjerar illustrationerna om det överhuvudtaget finns någon bildtext. Det skall emellertid erkännas att det i *Riddarhuset* även finns några lysande undantag i detta sammanhang.

Vad gäller den löpande texten så står tre författare bakom denna: förre krigsarkivarien Alf Åberg, konstvetaren Claes Ellehag, som för några år sedan disputerade på en avhandling om några av stormaktstidens högadliga palatsbyggen, och fil. kand. Anna Hamilton. Dessutom innehåller boken ett tresidigt utdrag ur den år 1872 utgivna *Svenska adelsmäns öden: också en Adelskalender*, en fullständig förteckning över samtliga grevliga, friherrliga och adliga ätter i nummerordning jämte en kort kommentar samt en uppräknings av vilka herrar som fyllt uppdragen som riddarhusdirektionens ordförande respektive sekreterare sedan riddarhusordningens införande 1625.)

Det torde stå utom allt tvivel att Ellehags avsnitt, betitlat "Adelzfolckets huus" och som handlar om själva riddarhusbyggnaden och dess föregångare, är det vetenskapligt tyngsta och mest välgenomarbetade; det är därtill det till sidantalet mest omfattande (ungefär 70 sidor), även om det i första hand är att betrakta som en översikt och endast i ett mindre antal avseenden bygger på författarens egna studier av primärmaterial. Det är naturligt, både med hänsyn till objektet och författarens egen forskningsspecialitet att ungefär 75 % av den huvudsakligen kronologiskt upplagda uppsatsen behandlar 1600-talet. Även om formen till största delen är berättande finns här ett argumenterande, förklarande och analyserande förhållningssätt som skapar en viss spänning och dramatik i texten.

Alf Åberg, vars mer betydelsefulla vetenskapliga arbeten ligger flera decennier tillbaka i tiden och som i stället under många år med stor framgång ägnat sig åt popularisering av historia i radio, TV och tidningar samt, inte minst genom en ymnig produktion av populärvetenskapliga böcker, ofta med anknytning till den karolinska epoken, avhandlar i sin uppsats, "Adeln och Riddarhuset", översiktligt den svenska adelns utveckling från tidig medeltid – ja, han börjar t.o.m. sin framställning med vikingatiden – till idag. Texten är lättflytande och lättläst – något annat är knappast att förvänta från en driven skribent som Åberg –, och i stort sett helt och hållet kronologisk och deskriptiv. Däremot lyser ett mer analytiskt och problematiserande perspektiv nästan fullständigt med sin frånvaro. Jag menar, att även en framställning av detta slag, vilken vänder sig till en bredare publik, hade vunnit på ett sådant anslag och dessutom, som jag uppfattar det, ett större vetenskapligt engagemang från författarens sida. Texten är nämligen dessvärre behäftad med bl.a. en del föråldrade uppfattningar, tvivelaktiga tolkningar och somliga rena felaktigheter. Av särskilt intresse för oss är att den gamla och helt osanna uppgiften, att det var kemisten och apotekaren Carl Wilhelm Scheele, som blev adlad von Schéele på 1700-talet och därmed underförstått att denne skulle utgöra grunden för den ännu fortlevande ättens adelskap, återges. (På sidan 49 kan vi nämligen läsa: "1700-talet var nyttans århundrade, och myndigheterna uppmärksammade med adelskap många som försökte förkovra landets näringar – företagare som Jonas Alströmer i Alingsås, köpmän, brukspatroner och superkargörer i Ostindiska kompaniet men också berömda forskare och litteratörer som Linné, Polhem, Scheele, Swedenborg, von Dalin, Hårleman och Nordencreutz.") Det är vidare mycket uppseendeväckande att Åberg inte överhuvudtaget hänvisar till några av de senaste fyrtio årens viktigaste verk om den svenska adeln, t.ex. Kurt Ågrens, Stefan Björklunds, Margareta Reveras, Peter Englund och Jan Samuelsons doktorsavhandlingar och Ingvar Elmroths demografiska studie av adeln under 1600-, 1700- och 1800-talen, *För kung och fosterland*, för att bara nämna ett fåtal, medan däremot populära och visserligen välskrivna men relativt lättviktiga översikter som *I grevarnas tid. En Brahehistoria genom 400 år* av Arne Losman kommer med. (Losmans namn är dessutom i detta sammanhang felstavat. Betecknande nog saknas f.ö. hänvisning till Losmans lärdomshistoriska doktorsavhandling om Carl Gustaf Wrangels kulturella förbindelser i 1600-talets Europa). Också åtskilliga av de äldre standardverken lyser med sin frånvaro i litteraturförteckningen. Det hade även varit naturligt att sätta in den svenska adelns utveckling i ett internationellt perspektiv. Med tanke på de senaste årtiondenas europeiska och amerikanska forskning – delvis sammanfattad i några antologier utkomna under 1990-talet – borde inte det ha erbjudit någon större svårighet.

Anna Hamilton står för ett antal kortare texter, samlade i två avsnitt om vardera tjugoen respektive tjugosju sidor under rubriken "Riddarhuset – igår, i dag ...". Här får vi i tio miniuppsatser lära oss om t.ex. vad som gällde för adlande och introduktion och vilka stiftelser, donationer och fonder som

Riddarhuset förvaltar. Flera av dessa texter är utmärkta introduktioner till respektive ämne, även om det hade varit bra med noter och litteraturhänvisningar också till dessa (såsom till Ellehags och Åbergs uppsatser), medan andra av dem känns lite impressionistiskt tillkomna och nog med fördel kunde ha fått en annan utformning, kanske genom att integreras i den övriga texten eller placeras på ett annat sätt i boken – några miniuppsatser med tangerande ämnen kunde exempelvis ha slagits ihop till en längre.

Mina anmärkningar till trots måste det som helhet konstateras att *Riddarhuset* är ett arbete som förtjänar att stifta bekantskap med, framförallt tack vare de utsökta illustrationerna, många av dem unika och kompositionsmässigt av hög kvalitet.

Hösten 1999 lade konstvetaren Inga von Corswant-Naumburg fram sin doktorsavhandling *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden* till offentlig granskning vid Stockholms universitet. Avhandlingen, som totalt omfattar 380 sidor, består utöver en tiosidig inledning och en femsidig avslutning av fyra huvudkapitel, där det tredje (om den konstnärliga utvecklingen 1650–1710) både omfångs- och innehållsmässigt är det vetenskapligt tyngsta. Verket är mycket rikt illustrerat: Det innehåller 300 bilder, varav de flesta är färgfotografier. Utöver illustrationerna finns ytterligare tre saker som bidrar till att förhöja arbetets värde: en förteckning över aktuella bildhuggare, en bilaga över kyrkor med registrerade huvudbaner och anvapen samt ett person- och ortregister.

Av speciellt intresse för oss inom släktföreningen är att vår från Nederländerna stammande anfader Arnold Du Rées¹ vapensköld i Heliga Kors kyrka i Ronneby behandlas i avhandlingen. Efter att författaren kortfattat redogjort för Arnold Du Rées karriär, och då bl.a. konstaterat att han avled tre år efter att han hade naturaliserats som svensk adelsman, skriver hon:

Huvudbaneret (h[öjd] 85 [cm], b[redd] 79 [cm]) består av en kontursågad träskiva med såväl sågad hjälmprydnad som utsågade flikar på hjälmtäcket. Därefter har hela det Du Réeska vapnet målats på skivan i form av en barocksköld omgiven av en tunn kant. Skölden kröns av en målad hjälm och har ett stort likaledes målat hjälmtäcke av akantus som bildar bakgrund för hjälmen.

Detta huvudbaner sammanfaller till sin utformning mer med samtida tecknade vapenbilder än vad övriga snidade huvudbaner har gjort. Intressant är också att en nyligen naturaliserad svensk ätt som inte hade råd eller ville tillverka ett snidat huvudbaner ändå lät tillverka en målad vapensköld så likt ett dåtida modernt huvudbaner man kunde komma, det vill säga som ett mellanting mellan en sedvänja i det nya landet och de minnessköldar som brukades i Nederländerna under 1600-talet.²

Lite längre fram i avhandlingen konstaterar författaren att det stora huvudbaner som tillverkades för begravningen av den år 1670 avlidne stads-

¹ Arnold de Rees (1612–1668), naturaliserad Du Rées år 1665 [nr 773] var bl.a. borgmästare i Ronneby och farmors farmors mormors far till Herman von Schéele.

² Inga von Corswant-Naumburg, *Huvudbaner och anvapen under stormaktstiden*. Diss., Stockholms universitet. Visby 1999, s. 155.

majoren i Malmö, David Jolieu, vad gäller hjälmtäckets utformning påminner om det Du Réeska.¹ Tyvärr är emellertid Arnold Du Rées vapen inte avbildat i boken.

Inga von Corswant-Naumburgs avhandling bör vara lockande för både den konsthistoriskt och den allmänhistoriskt intresserade. Den innehåller många tankeväckande iakttagelser, är skriven på ett lättfattligt och klart språk samt är dessutom en vacker bok att bara bläddra i.

Adam von Schéele

Korrigerings av uppgift i förra *Medlemsbladet*

I föregående *Medlemsblad* smög det sig beklagligtvis in ett sakfel, som helt och hållet berodde på slarv från min sida. I min anmälan av den nyutkomna *Adelskalendern* skrev jag i mitten av s. 5 angående det von Schéeleska vapnet: "Avbildningen i sköldebrevet har bakgrundsfärgen silver [...]". Detta är inte korrekt. Bakgrundsfärgen på bilden i sköldebrevet från 1776 är, precis som på den gamla vapenplåten i riddarhussalen, guld, *trots* att blasoneringen ("vapenbeskrivningen med ord") föreskriver silver. Den vapenåtergivning som publiceras i *Adelskalendern* 2001 följer – helt i enlighet med de heraldiska reglerna – blasoneringen och har alltså bakgrundsfärgen silver.

I själva verket har jag redan tidigare här i bladet korrekt utrett dessa förhållanden vad avser vårt vapens blasonering, återgivning i sköldebrevet resp. avbildning på plåten i riddarhussalen, i årg. 2, nr 2, s. 21. Ibland är det faktiskt bra om man bemödar sig att ta del av vad man själv har skrivit ...

Ärendet leder hursomhelst till en reflektion om huruvida det är vanligt att blasonering och faktisk vapenåtergivning i sköldebrev och/eller på riddarhussalsplåten avviker från varandra. (Huvudregeln är då att blasoneringen alltid har företräde.) Om så ej är fallet, kunde det kanske ha påpekats i *Adelskalendern* i de släktingresser, däribland vår, där det är aktuellt.

Adam von Schéele

*

*

*

Nedan återges två uppsatser, som ursprungligen presenterades vid ett släktmöte för närmare 25 år sedan, det i Kungsäter 1977. De är författade av två numera avlidna fränder, bergenheimarnas mångårige huvudman Eric Bergenheim, som skildrar *Kungsäter från förr*, och Ingemar Bergenheim, under en tid släktföreningens ordförande, vars bidrag har titeln *Resan Harplinge till Kungsäter via Amerikas Förenta Stater. Restid mellan 8 och 23 år*. Inför publiceringen i *Medlemsbladet* har texterna genomgått en lätt redigering.

Adam von Schéele

¹ von Corswant-Naumburg 1999, s. 176. Jolieus vapen, som ursprungligen fanns i Bunkeflo kyrka men numera återfinns på Kulturen i Lund, avbildas på s. 175.

Kungsäter från förr

Min fars bror, farbror Gottfrid, kom till Kungsäter 1891 och innehade gården Faggared till 1895, då han övertog gamla gästgiveriet med speceriffären. 1903 ombildades affären till AB och 1907 anlades fabriken.

I oktober 1904 kom mor med oss fyra barn samt en kusin, Yngve Lagerwall, till Kungsäter från California i USA. Victor, vår far, kom inte med oss, för han skulle sälja sin farm därute, innan han kunde komma till Sverige. Först år 1907, tre år senare, kunde vi således återförenas.

Farbror Gottfrid var på sätt och vis en släktsammanhållare, sedan han flyttat till Kungsäter. All post, som kom med järnvägen till Horreds station, kördes av särskild postförare med hästskjuts upp till affären i Kungsäter, där den sorterades och delades ut. Post till närliggande orter, Gunnarsjö, Karl Gustav och Grimmared, kördes så vidare till dessa orter. Någon poststation fanns inte i Kungsäter vid den tiden. Alla varor för affären forslades från Horred av farbror Gottfrid på en stor flatvagn förspänd med tre hästar.

Vår farfar Erik Teodor bodde på Faggared till sin död 1903. Farbror Torsten med familj bosatte sig på Faggared och yngste brodern Yngve kom till Tommared. Farbror Eric bodde på Grytegården med sin familj, och farbror Folke med familj bodde på Brännared.

På större gårdar var det vanligt med torpare, som hade skyldighet att utföra dagsverken för sina torp. Längre fram fick torparna friköpa sina torp.

Omkring år 1900–1901 byggde Gottfrid Aspudden och fortsatte där gästgiveriet. Han hade många hemväverskor i bygden. En lagerbyggnad med kontor uppfördes för uppsamlandet av alla vävnader. En syateljé inrättades, maskiner anskaffades och det ritades mönster. Där syddes hålsöm på dukar och servetter.

År 1906 bildades bolaget Marks Linnemanufaktur AB och en fabriksbyggnad började uppföras på Boet, som hade inköpts tidigare. Fabriken blev färdig år 1907 i lagom tid för att mottaga vår far, som fick börja som blekmästare och föreståndare för blekeriet. Gottfrid blev den förste disponenten. Fabriken blev till välsignelse för bygden, då många fick arbete i väveriet och blekeriet. Som föreståndare för väveriet anställdes en vävmästare Eklund. Yngve Lagerwall och Adolf von Schéele blev vävlagare. Ernst von Schéele fick plats på lagret. När Eklund sedan flyttade, fick far förestå både väveriet och blekeriet. Yngve Bergenheim anställdes i blekeriet i samarbete med far.

Den 14 oktober 1914 blev en sorgens dag för oss alla. Farbror Gottfrid, som gjort så mycket för Kungsäter, avled denna dag efter en längre tids färande sjukdom. En ny disponent utsågs. Han hette Kjellstedt. Under dennes tid uppfördes en ny lagerbyggnad i närheten av fabriken.

Efter farbror Gottfrids död byggdes Björkliden och faster Minnie, Gottfrids änka, flyttade in dit. Kjellstedt övertog Aspudden som disponentbostad.

År 1921, en kall vinternatt strax efter nyår, brann den gamla lagerbyggnaden vid Aspudden ned till grunden. Lagret, med kontor, förlades då till den nya lagerbyggnaden vid fabriken.

År 1927 avled hastigt vår far Victor, och en ny vävmästare från Tyskland anställdes. Disponent Kjellstedt dog år 1928.

Disponentbostaden Aspudden inrättades nu till ålderdomshem. En Leman, som hade fabriker i Almedal och Dalsjöfors, köpte fabriken och sålde den sedan till presenningsfabrikören Albrektsson i Mölndal, och så blev det presenningsstillverkning i fabriken. Han ansåg emellertid att skatterna blev för höga och skänkte då fabriken till Kungsäters kommun. Ett nytt ålderdomshem har uppförts, och det gamla Aspudden (ålderdomshemmet) står nu öde och tomt.

Eric Bergenheim (†)

Resan Harplinge till Kungsäter via Amerikas Förenta Stater Restid mellan 8 och 23 år

Eftersom vi i år [1977] valt att träffas i Kungsäter, skall jag i dag endast beröra den tid och försöka bringa något ljus över den resa, som rubriken talar om. Med stöd av Signe Bergenheims förnäma forskningar inom släkten samt med bidrag från Stig Bergenheim och Saga Paridon m.fl. vill jag försöka klarlägga, varför just Kungsäter blev slutmålet för sökandet efter det dagliga brödet.

När man sammankopplar Bergenheimarna med Kungsäter är det först och främst tre av den manliga syskonskaran, som är tongivande. Jag nämner alla vid sina dopnamn, nämligen Gottfrid, Victor och Eric.

Här finns det verkligen stoff för en sådan som Vilhelm Moberg. När man ser på den tid, som dessa män fick leva och vad som uträttades på denna korta tid, ja, då ska vi inte tala om stress och överansträngning i den tid vi lever. Man kan förstå, att praktiskt taget alla dygnets timmar var upptagna av arbete och planering. Vi skall inte glömma deras fruar, vilka i lika hög grad bidrog till att allt detta kunde utföras.

Man måste dock i sanningens namn nämna en framför alla de andra i släkten, nämligen Gottfrid. Det var hans verk, att alla kunde existera efter hemkomsten från Amerika, ja, även kull nr två uti det bergenheimska hemmet fick sin utkomst utav honom, ja, även Mor och Far.

Gottfrid, född år 1862, blev moderlös vid 11 års ålder. Skolgången var på denna tid dåligt organiserad ute i de svenska bygderna, varför ungdomarna från såväl Plönninge som Fjällaregården undervisades privat. 1879–80 läste Gottfrid vid Katrinebergs Folkhögskola två terminer. Han anställdes vid

Skånska Kavalleriregementet år 1880. Som en kuriositet kan jag nämna, att en av hans chefer var löjtnant Sixten Sparre, välkänd från sitt amorösa förhållande till Elvira Madigan.

År 1884 avreste Gottfrid, Victor och Richard von Schéele till Amerika. Före avresan eklaterades förlovning mellan Minnie von Schéele och Gottfrid. Minnie reste till Amerika vid ett senare tillfälle.

Gottfrid återkom till Sverige julen år 1891 med hustru Minnie och två döttrar, Signe och Hildur. De reste då till Plönninge till Minnies moder och bodde där några månader, medan Gottfrid sonderade terrängen för ny verksamhet. Just nu är det lite dunkelt med vad som hände.

Nu hävdar jag, att ingen av släkten Bergenheim hade den ringaste aning om, att Kungsäter existerade. Även denna upptäckt var Gottfrids verk. Minnie och Gottfrid hade i Californien blivit bekanta med två unga män, vilka rest före sina familjer för ordna sitt liv *over there*. Dessa voro ägare till Faggared, och man kan säga att i princip grundlades köpet av Faggared redan där. Minnie och Gottfrid lovade att hjälpa deras familjer med alla detaljer för resan till Amerika. Det var inte så lätt för helt oerfarna människor att företaga en så omfattande resa. Nåväl, efter noggrant övervägande av Gottfrid ordnades köpet av Faggared på våren 1892. En vacker försommar-dag det året avreste de tidigare ägarnas familjer för att gå okända öden till mötes.

Nu har vi en dunkel tid fram till år 1895, men jag skall efter bästa förmåga rekonstruera densamma. Första familjen Bergenheim, nu etablerad i Kungsäter, började nu en märklig kamp för att kunna expandera vidare. Vad såg då Gottfrid, när han kom till Faggared, som fångslade honom, fadern i denna familj, som sett så mycket av världen? Jo, Gottfrid såg skogarna runt omkring sjöarna, som möjliggjorde flottning av timmer. Han såg Lillån som en framtida kraftkälla. Helt visst var det skogarna han satsade på. En ångsåg uppfördes vid Oklången; resterna finns ännu kvar. Goda förbindelser med Halland gjorde, att han kunde göra sina affärer den vägen. Bönderna kom med sina foror och hämtade massor av trävaror. Säkerligen finns det ännu kvar många hus i Hallandsbygderna, vars virke har haft sina rötter i Kungsäters skogar.

Men Gottfrids stora intresse var textil – linnevaror framför allt. För de penningar, som virket inbringade, inköptes garner, och en intensiv hemindustri började växa fram.

År 1895 inköptes gästgivaregården nere i byn med tillhörande speceriaffär. Det blev en explosion i bygden. Folk kunde ju tjäna penningar. Hemväverskor strömmade till. När det var som mest, sysselsattes 700 st. i hemmen.

Varorna måste ju förädlas, så att de kunde saluföras. Nu måste det byggas en lagerlokal. En större stenmangel, som drevs med vattenkraft, anskaffades. Ny bostad om tio rum byggdes. Ett acetylgasverk, som levererade gasljus i alla företagets byggnader, anlades.

Nu ansåg Gottfrid, att tiden var inne att bygga en fabrik. Boets gård inköptes, vattenfallet dämades upp och fabriken byggdes. Lillån fick finna sig i att bli kraftkälla. Även eget elverk, som lämnade såväl ljus som kraft, anlades. Elström levererades även till såväl gårdar som samhälle.

Ingenting var omöjligt för denne man. Han köpte upp böndernas spannmål och även skogsbär av olika slag. Spannmålen levererades till en kvarn i Getinge, och bären såldes till en marmeladfabrik i Varberg. Vad detta betydde för bygden, ja, det förstår ju alla. Om detta märkliga, arbetsamma par, Minnie och Gottfrid Bergenheim, kan skrivas hur mycket som helst.

När Gottfrid dog år 1914, 52 år gammal, var det stor sorg i bygden. Många frågade sig: Vad händer nu? Ett som är säkert är, att hade Gottfrid fått leva tio år till, så hade mycket varit annorlunda.

Men åter till Faggared. Vad hade hänt där, sedan Gottfrid flyttat ned i samhället? Eric Bergenheim återkom från Amerika år 1896 och övertog så småningom Faggared. Arbetade på sågen om dagarna, skötte gården på sin fritid.

År 1897 gifte sig Eric med Hellfrid Gyllenhammar från Varberg. Dessa brukade då Faggared till år 1903. Då förvärvades en större gård, Grytegården. Efter uppförandet av en ny huvudbyggnad, flyttade familjen till denna gård i november samma år. Denna gård finns fortfarande i barnbarnens ägo, och hoppas jag innerligt, att den stannar inom slakten.

Nu var det tid för en ny familj Bergenheim att flytta in på Faggared. Det var Torsten Bergenheim, nygift med Sigrid Hedin från Ovanåker i Hälsingland, som flyttade in. Torsten innehade Faggared i 12 eller 13 år. Därefter flyttade familjen till en större gård, Vasse, ej långt från Horreds järnvägsstation. Denna gård innehades några år varefter familjen flyttade till Hälsingland.

Hur kommer då Brännared in i bilden? Min far Folke Bergenheim gifte sig samtidigt som brodern Torsten med en syster till Sigrid, Christina, eller Stina, som hon kallades. Det var förresten dubbelbröllop. Detta var år 1902. Gottfrid med åldrig fader bevistade detta dubbelbröllop. Dessa pojkar, som då gifte sig, voro söner i äktenskap nr. 2 med Johanna Westerlund.

Nåväl, min morfar P.J. Hedin var sågverksägare och virkeshandlare. Han blev mycket fäst vid Gottfrid. Vad var då naturligare än att där talades skog och skogsaffärer. Gottfrid nämnde tydligen då något om skogsgården Brännared. När så denna gård blev till salu, meddelades Morfar, som då reste ned och köpte gården. Det var skogen, som han ville köpa. Sedan fick dottern Stina och mågen Folke gården. De brukade den till år 1922.

Alltnog, nu var hela kolonien Bergenheimare samlad nere i Västergötland. Det fattades bara en, Victor, en viktig kugge i det av Gottfrid startade industriföretaget.

Victor gifte sig år 1889 med Anna Goës. Familjen kom hem till Sverige år 1904. Victor stannade ytterligare tre år i Amerika. Kom sedan hem efter 23 år. Började då att organisera och köra i gång den nya fabriken. Victor var driftsingenjör och lade ned hela sin själ i denna rörelse. Jag minnes honom

som den mest plikttrogne man kan tänka sig. Även hans maka, vår faster Anna, var en människa, som i dessa bygder lade ned ett ofantligt arbete för fattiga och sjuka. Hon bistod i alla väder och vilken tid som helst på dygnet; det har jag med egna ögon sett och upplevt. När man skall tänka på riktigt goda människor, ja, då skall man tänka på denna familj.

Sist i raden av pojkar, ja, det var Yngve, en glad och färgstark person, ivrig jägare och friluftsmänniska. Uppskattad av alla. Glad i vänners lag. I ungdomskretsarna var han ett måste för att samvaron skulle var lyckad och rolig. Yngve brukade någon tid gården Tommared. Sedan anställdes även han vid fabriken. Utbildade sig till blekmästare, även det ett mycket ansvarsfullt arbete. Gifte sig med en vacker flicka från trakten, Olga Johansson, Boet. Glädjande för oss alla, att vi har en god och glad, söt och rar faster kvar från den generation vars liv jag här har försökt att tolka.¹

Ingemar Bergenheim (†)

”Morgonrodnaden flammnar redan ...” Till belysningen av våra fränders agerande i samband med 1860-talets representationsreform

År 1866 genomfördes den s.k. representationsreformen i Sverige. Då ersattes den gamla fyrståndsriksdagen med ett tvåkammарparlament. Under den sista riksmötet enligt den gamla ordningen, 1865/1866, representerades ätten von Schéele i adelsståndet av två unga män: släktens huvudman, den 26-åriga relativt nyblivne färgerifabrikören Ernst von Schéele² från Alvesta, vilken sålunda tillhörde vår gren – han var brorson till Herman von Schéele på Plönninge – och den 27-åriga stockholmsfödde uppsaliensaren, fil. dr Henning von Schéele³ från den yngre grenen. Den sistnämnde, som var sons sons son till vår anfader Adam von Schéeles yngre bror Christian Benjamin – det var som bekant de två som naturaliserades som svenska adelsmän 1768 – blev så småningom professor i teologi vid Uppsala universitet och biskop i Visby, samt återkom under åren 1900–1911 som ledamot av första kammaren för Visby stad. Ernst von Schéele har inte gjort några avtryck i riksdagsprotokollen, men Henning von Schéele var en förhållandevis aktiv ledamot.

¹ Olga Bergenheim avled 1978.

² 1865/1866 års riksdag var den enda som Ernst von Schéele deltog i. Han blev med tiden mycket framgångsrik färgeri- och spinnerifabrikör. Ernst von Schéele gifte sig aldrig och avled 1913.

³ Också Henning von Schéeles far, den dåvarande läraren, men sedermera prost Knut Georg von Schéele (1805–1854), representerade släkten vid en riksdag, nämligen 1834/1835. Henning von Schéele själv var visserligen gift, men gick bort barnlös i Uppsala 1920, drygt en månad före sin 82-årsdag.

Ernst von Schéele blev tidigt faderlös. Han var huvudman för adliga ätten nr 2059 von Schéele i mer än ett halvsekel. 1896 förlänades han Vasaorden.

Henning von Schéele så som han såg ut i ungdomsåren. Även på äldre dagar pryddes hans haka och kinder av ett värnadsbjudande skägg.

Nedan återges Henning von Schéeles inlägg i debatten rörande representationsreformen. Det rymmer inte så litet av den bördsstolthet, som hörde till hans karaktär, men visar också på en realistisk uppfattning av vad tiden krävde i form av en begynnande demokratiseringsprocess.

Tal hållet av herr Knut Henning Gezelius von Schéele å Riddarhuset den 6 december 1865 under diskussionen om representationsreformen

Ehuru min ungdom och oerfarenhet ingifvit mig starka betänkligheter vid att höja min stämma inför denna lysande församling, så har dock öfvertygelsen om min pligt såsom Svensk medborgare och Adelsman besegrat hvarje tvekan och gifver mig mod att dristigt lägga mitt ord, huru obetydligt det än i och för sig må vara, till de många, som redan uttalats i denna för samtid och efterverld beräkneligt viktiga fråga. Icke är det väl endast i materiellt hänseende, som hvarje röst i sin mån bidrager till ett höjdt rops styrka och verkningar: måste icke något likartadt erkännas ega rum äfven inom andens sfer!

Min afsigt är ingalunda att söka uppvisa det föreliggande Kongl. representations-förslaget förtjenster eller brister: detta har redan så grundligt och fullständigt, som möjligt, skett. Än mindre kan det vara min afsigt, att söka ådagalägga nödvändigheten af en reform i detta hänseende: denna är ju af ingen bestridd. Hvad jag åsyftar är endast att med några ord erinra om, hvilken Adels historiska uppgift varit, och tillse, hvilket handlingssätt å Adels sida i förevarande fall står i följdriktigaste sammanhang med denna dess uppgift.

Solen sjelf har sina fläckar, och intet menskligt saknar sin skuggsida; men storartadt är i sanning att se, hvilken rôle Adeln haft sig öfverlåten i verldshändelsernas drama. På en tid, då lika lite furstarne i allmänhet visste att behjerta undersåtarnes rätt och frihet, som massan af folket förstod att mot

sina beherrskare skydda dessa människans dyrbaraste klenoder, var det till väsendtlig del genom Adeln, som Försynen förhindrade dessa begrepps utplånande ur historien: vid jemförelse med Asien, der styrande och styrde ännu stå i oförmedlad motsats mot hvarandra, såsom sjelfherrskare och slafvar, se vi klarligen, hvad Europas öde skulle hafva blifvit, derest icke på en tid, då folket var okunnigt, fattigt och söndradt, der funnits en Adel, tap- per och fri. Under tider af sedlig slapphet och förnedring, hvem, om icke Adeln, har väl menskligheten att tacka, det kärleken till högsinnad sjelfupp- offring för kung och fosterland alltjemt fortlevvat på jorden? Och icke har väl Sveriges Adel i något af dessa afseenden stått tillbaka för öfriga Euro- peiska länders? Hafva ej från Adeln utgått de Sturar och Wasar, under hvil- kas ledning Svenska folket utfört sina storverk? Men hvad behöfver jag upp- räkna bevisande exempel från flydda tider, då det föreliggande förslaget sjelft utgör det ojäfaktigaste vittnesbörd om Svenska Adelns dygd. Eller, ha- de icke historien lärt i Svenska Adeln finna frihetens och rättens borne käm- par i Svea land, förelågo ej häfdernas vittnesbörd visst och oemotsägligt, att ingen uppoffring varit Svenska Adeln för stor, der fäderneslandet henne äs- kat; skulle väl någonsin en sådan uppmaning ens kunnat framträda, som den, hvilken nu till Adeln ställes, att af egen fri vilja helt och hållet uppgifva de yttersta företrädesrättigheter af århundradens häfd?

Men då den Svenska nationen, myndig vorden, företrädd af regeringen, med hoppfull tillit och förtroende till Adeln framträdte med en sådan upp- fordran, förklarande sig erkänksam för hvad hittills blifvit af Adeln såsom Riks-Stånd uträttadt till fäderneslandets gagn och ära, men för framtiden icke viljande blifva af densamma under sjelfskrifvenhetens form represente- rad; kan då Adeln, om den vill förblifva sin höga uppgift trogen, att utan af- seende på egen fördel, värna en hvars fria rätt, afslå denna uppmaning af Konung och folk? Står det tillsammans med aktningen för andras frihet och rätt, att några jemförelsevis få, om än aldrig så utmärkte medborgare, på grund af sin enskilda åsigt om det för landet bästa, bibehålla representa- tionen för ett fritt och myndigt folk mot detta folks otvetydigt uttalade vilja, och använda denna sin representationsrätt till att förhindra det, som na- tionen, efter noggrant bepröfvande, med oerhörd enhällighet, sansadt, men bestämdt förklaradt sig önska? Höfves det ättlingarne af dem, hvilkas minne Sverige välsignar såsom minnet af frihetens och rättens oegennyttiga för- svarare, att vägra sitt bifall till det, som fäderneslandet i billighetens och rättvisans namn af dem begär! Ingen Adelsman, hvars representationsrätt beror allenast på hans börd, syns mig hafva pligt att motverka denna Ko- nungens och de representerades förklarade vilja. Rätt dertill eger han, efter mitt förmenande, endast så vida han har en på fullt objektiva grunder hvil- lande öfvertygelse, att samtliga Konungens rådgifvare och folket i sin helhet äro så i grund förvillade, att de önska och begära sin och hela rikets ofärd; att bristerna och ofullkomligheterna, hvilka i någon mån ju vidlåda allt menskligt, äro färre och mindre betydande i det närvarande, än i det före- slagna representations-sättet; att den ännu bestående representationen ut-

gör i sannare och fullare bemärkelse en representation af Svenska folket, som skall representeras, än den föreslagna skulle komma att göra; att öfvergången till den representations-form, hvilken han anser såsom den bästa och önskvärdaste, är lättare och sannolikare från den närv:de, än från den föreslagna representationens ståndpunkt; slutligen att farorna för fäderneslandet af det Kongl. representationsförslagets förkastande äro ringare, än af dess antagande. Vore denna min uppfattning af en Adelsmans rätt och pligt i ifrågav:de fall riktig, och delades den af Riddarhusets samtliga medlemmar, huru stort skulle väl då antalet af dem blifva, som komme att rösta mot det Kongl. förslaget!

Nu har Adeln i sin magt att fritt besluta, att gifva sitt otvungna ja eller nej. Men i civilisationens fortgång förekommer alltid en tidpunkt, der, för att tala med en stor häfdatecknare, exklusiva privilegier måste lemnas eller deras innehafvare med dem gå i qvaf; och hvad en nation på allvar vill, det kan ej på längden förhindras. Skall väl Sveriges Ridderskap och Adel afvakta denna tvingande tidpunkts ankomst och icke heldre nu, med fröjd och utan tveksamhet, fritt återgifva de företrädesrättigheter, hvilka vår tid ej längre vill lemna bördens? Skilda tider hafva skilda fordringar och behof. Blott den hopplöse drager i tvifvelsmål, att det sanna och goda skall, om än formerna skifta, bibehålla sceptern. Till Franska revolutionens historia hafva vi, reformens vänner, ofta blifvit af dess motståndare hänvisade: hafva de då sjelfwa intet att häraf lära! skulle ej oändligt mycket ondt hafva förekommit, om de, som der hade väldet i sin hand, i tid gjort eftergifter! Hvi dröja! Morgonrodnaden flammar redan, och en ny dag bryter fram med makt. Hvem tviflar väl, att Svenska Adeln skall veta att häfda sin plats äfven inom den gryende tidsålder, der endast den personliga förtjensten och medborgares förtroende förmå skaffa fullmakt att representera Svenska folket? Med tillförsigt hoppas jag till honom, som leder folkens öden, att R. o. Ad. skall äfven nu handla så, att detta deras handlingssätt står i öfverensstämmelse med den rättskänsla, fosterlandskärlek och hugstorhet, som i forna tider gifvit och för kommande skola gifva detta Stånds medlemmar berättigande till deras namn af Svenska ädlingar!

Jag understödjer med min röst det Kongl. representationsförslaget.

En mängd ledamöter hördes härtill yttra bifall.¹

*

Henning von Schéele var således en varm anhängare av reformförslaget, det som så småningom antogs. Hur Ernst von Schéele ställde sig i frågan framgår dessvärre inte av publicerade protokoll.

Adam von Schéele

¹ Återgivet efter *Protokoll, hållna hos högloflige ridderskapet och adeln, vid Lagtima Riksdagen i Stockholm år 1865–1866*. Första Häftet. Stockholm 1865, s. 312–315.

Nästa nummer av medlemsbladet beräknas utkomma under senare delen av hösten. Säkerligen kommer det att innehålla en hel del material som på olika sätt har anknytning till årets släktmöte. I övrigt fortsätter serien om släktingen med ett nytt avsnitt och vi påbörjar en ny artikelserie om våra släkters riksdagsmän. Dessutom berättar vi en dramatisk historia från den korta tid då Bornholm var svenskt i mitten av 1600-talet.

Det finns dock givetvis plats för fler alster. I vanlig ordning efterlyser vi därför texter till *Medlemsbladet*, stora som små bidrag – allt är välkommet. Det är endast genom medlemmarnas benägna medverkan som bladet blir varierat och allsidigt – och därmed så läsvärt som möjligt.

I detta sammanhang vill vi också påminna om att vi fortfarande saknar bilder på många medlemmar av slakten. Inte minst gäller detta nu levande generationer, och särskilt då de yngre bland dessa. Därför vill vi rikta en uppmaning till Er alla att hjälpa till med att fylla luckorna. Kanske vi redan i samband med släktmötet på Henniehammar, då vi som vanligt kommer att presentera fotomontage och pärmar med släktbilder, i så fall kan ha kommit ytterligare en bit på väg i vår strävan att ha fotografier på så många fränder som möjligt. Föreningen tar också tacksamt emot annat material som avser att belysa våra släkters historia.

Redan har ju mera än en tredjedel av år 2001 passerat. Ännu så länge, ja, i halvannan månad till, går vi ju dock mot ljusare tider. Slutligen vill styrelsen därför tillönska samtliga släktföreningens medlemmar en riktigt vacker, skön och avkopplande sommar, och samtidigt uttrycka förhoppningen att vi ses på släktmötet i augusti!

Adam von Schéele

VIKTIGA ADRESSER

Arkivarie & hemsidesansvarig:
Carl Johan von Schéele
Skattkärr 7
433 70 SÄVEDALEN

e-post: wolverineblues@hotmail.com

Medlemsbladsredaktör:
Adam von Schéele
Djurgårdsgatan 10, 5 tr.
414 62 GÖTEBORG

e-post: Adam.von.Scheele@history.gu.se

Föreningens hemsida: <http://hem.fyristorg.com/scheelebergenheim>

Föreningens postgironummer: 817837-8

Medlemsblad för Släktföreningen von Schéele-Bergenheim ges normalt ut två gånger per år.

Ansvarig utgivare och redaktör:
Adam von Schéele.

Typsnitt: Palatino.

© Släktföreningen von Schéele-Bergenheim 2001